

Pukovnik

DUŠAN DUBRAVČIĆ

Ekonomika opštenarodne odbrane — ekonomska ili vojna naučna disciplina

Dr Žarko Krupež: „*Ekonomika opštenarodne odbrane*“

Polovinom ove godine u izdanju Vojnoizdavačkog zavoda Beograd, Biblioteka »Pravila i udžbenici«, objavljena je knjiga dr Žarka Krupeža pod naslovom: *Ekonomika opštenarodne odbrane*. Knjiga je namenjena studentima opštenarodne odbrane, a pisana je prema nastavnom programu predmeta ekonomika SFRJ sa ekonomikom opštenarodne odbrane, koji se realizuje na Fakultetu narodne odbrane u Beogradu.

Treba konstatovati da je ova knjiga popunila određenu prazninu, koja se osećala u našoj udžbeničkoj literaturi iz ove oblasti, mada ona nije prva ni jedina publikacija s tim naslovom objavljena kod nas. Znači, ovom knjigom specifičnog pristupa problemima ekonomike odbrane i veoma dobro postavljene strukture studenti opštenarodne odbrane a i šira stručna javnost dobili su potreban udžbenik i koristan priručnik.

Pisana u veoma sažetom stilu ona pruža osnovna znanja o: našem sistemu opštenarodne odbrane i njegovim ekonomskim aspektima; opštim pitanjima ekonomike opštenarodne odbrane s težištem na primeni ekonomskih principa u odbrambenoj delatnosti i uticaju naučno-tehničkog progressa na ekonomiku u njoj; ciljevima i oblicima ekonomskog rata; ratno-ekonomskom potencijalu zemlje i materijalnim izvorima za opštenarodnu odbranu; o potrošnji i investicijama za

potrebe opštenarodne odbrane, kao i planiranju i finansiranju tih potreba; ekonomskim pripremama za opštenarodnu odbranu s posebnim osvrtom na pripremu industrije, poljoprivrede, saobraćaja i trgovine; rukovođenju privredom u opštenarodnoj odbrani.

Kao što se vidi, autor je obradio veoma raznovrsnu problematiku. Ali, upravo se tu ovoj knjizi mogu i uputiti određene pohvale i kritike. Dobro je to što se čitaocu nude raznovrsna osnovna znanja iz oblasti ekonomike opštenarodne odbrane ali, istovremeno, to je autora ograničavalo da u jednom udžbeniku ovakve namene šire razmotri pojedina pitanja bitna za dalji razvoj ove naučne discipline. Osim toga, s obzirom na profil čitalaca kojima je namenjena ova knjiga, autor nije imao nameru i nije ulazio u teorijsku raspravu i detaljniju naučnu razradu bitnih problema ekonomike opštenarodne odbrane, što je, svakako, njen nedostatak, iako se radi o udžbeniku. U ocenjivanju njenih stručnih i teorijskih dimenzija najbolje će nam poslužiti mišljenje samog autora, iz predgovora ovom izdanju, da je ona »rezultat nastojanja da se pretežno u udžbeničkom obliku izlože osnovni problemi ekonomike odbrane«.

Zbog toga ćemo u našem narednom osvrtu, na pojedine delove sadržaja ove knjige, imati na umu ovu autorovu opasku, kao i profil čitalaca kojima je namenjena.

Razmatrajući opšta pitanja ekonomike opštenarodne odbrane autor je iscrpno prezentirao različita shvatanja o ekonomskim aspektima odbrane, kritički objašnjavajući različite termine kojima se označava oblast ekonomike narodne odbrane. Autorovo mišljenje »da ekonomske aspekte narodne odbrane treba posmatrati, izučavati, istraživati i rešavati kompleksno u okviru jednog predmeta (jedne naučne discipline), pod naslovom ekonomika opštenarodne odbrane, pri čemu je potrebno problemsko razmatranje tih aspekata u miru, priprema za prelaz na ratno stanje i funkcionisanje u ratu«,¹ veoma je ubedljivo i primorava nas da se složimo s njim.

Međutim, s autorovom tvrdnjom kako je interpretirana na strani 19 »da ekonomika narodne odbrane nije isključivo ekonomska nauka« jer »sadrži ekonomske i vojne elemente« pa je zbog toga »i ekonomska i vojna naučna disciplina« ne bismo se mogli sasvim složiti, bar ne kada su u pitanju aspekti naučnog promatranja i njegovi ciljevi. Razumljivo je da ekonomika narodne odbrane mora imati »vojne elemente« kao što i ekonomike drugih društvenih ili privrednih delatnosti imaju elemente tih delatnosti, ali su ipak ekonomske

¹ Vidi: str. 20.

naučne discipline, a ne industrijske, poljoprivredne, saobraćajne itd. Zbog toga nam se čini da ekonomika narodne odbrane jeste ekonomska naučna disciplina, naravno, onoliko specifična koliko je specifična i sama odbrambena delatnost kao prioritarna društvena delatnost jer, kako sam autor konstatuje: »izučava (ekonomika narodne odbrane) ekonomske zakonitosti, njihovu primenu i funkcionisanje u ostvarivanju zadataka odbrane zemlje.«²

Što se tiče specifičnosti ekonomike opštenarodne odbrane, autor je pokušao i čini se da je uspeo da na sažet način istakne njihovu suštinu i osnovne značajke te specifičnosti. Ali to ga je, izgleda, odviklo u okvire nešto izraženijeg uopštavanja koje nije prikladno za ovakvu vrstu publikacije. Isto tako, odatle su proizašle i neke isključive tvrdnje kao na primer, na strani 22 da se »sagledavanjem ekonomskih aspekata zadataka iz oblasti odbrane nikada ne dovodi u pitanje njihovo izvršenje«, koje se ne bi mogle prihvatiti kao opštevažeće za sve uslove izvršenja zadataka odbrane i za sve komponente i subjekte sistema opštenarodne odbrane.

U poglavlju *Primena ekonomskih principa pri izvršenju zadataka odbrane* čini se da bi bilo veoma korisno da je, pored iscrpnog izlaganja o tri osnovna ekonomska principa, uložena napor i u sagledavanje konkretne primene ekonomskih principa u izvršavanju zadataka odbrane i to kako u osnovnim vojnim jedinicama tako i u operativno-strategijskim sastavima i društveno-političkim zajednicama na svim nivoima. Suština je u tome, kako kaže autor »da se sa primenom ekonomskih principa — sa ekonomisanjem — ne može i ne sme negativno uticati na kvalitet izvršavanja zadataka odbrane, tj. ekonomisanjem se ne sme dovoditi u pitanje kvalitet i kvantitet izvršavanja zadataka i slabiti borbena gotovost.«³

U tom poglavlju autor je naćeo jedno veoma važno pitanje: mesto i ulogu ekonomskog činioca u vojnom odlučivanju. On se zalaže za obavezno uključivanje i ekonomskih zahteva pri donošenju odluka i smatra da »sagledavanje ekonomskih aspekata ponuđenih varijanti pri donošenju odluke treba da omoguću izbor one varijante koja uz najmanje trošenje sredstava obezbeđuje kvalitetno izvršavanje zadataka, uz napomenu da se odluke za izvršenje zadataka odbrane moraju donositi bez obzira da li u konkretnom slučaju postoje ili ne postoje ekonomske analize i informacije.«⁴ Čini se da je autor propustio povoljnu priliku da na ovom mestu više kaže o ovom

² Vidi: str. 22.

³ Vidi: str. 32.

⁴ Vidi: str. 36.

značajnom pitanju, razvijajući svoju osnovnu tezu da se ekonomski činilac mora više uvažavati, kako pri donošenju odluka tako i pri njihovoj realizaciji, inicirajući čitaoce na razmišljanja o konkretnim postupcima tog uvažavanja.

U tom smislu se i u našem osnovnom doktrinarnom dokumentu o pripremanju i vođenju oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu ističe princip ekonomičnosti čijim poštovanjem se ublažava protivrečnost između potreba i mogućnosti u izgradnji i razvoju oružanih snaga i njenih vidova, rodova i službi i usklađuju potrebe za naoružanjem i vojnom opremom sa ekonomskim mogućnostima, odnosno mogućnostima proizvodnje u zemlji, uz najnužniji uvoz i utvrđene prioritete u opremanju oružanih snaga. U vezi sa primenom ekonomskih principa važno je i pitanje priprema za oružanu borbu. Poznato je da se te pripreme sprovode u miru i nastavljaju u toku rata. One imaju za cilj da se sve jedinice, komande i štabovi oružanih snaga osposobe za organizovano i uspešno suprotstavljanje agresiji uspešnim vođenjem oružane borbe u svim uslovima. Svakako da je za te pripreme veoma važno kako se koriste i upotrebljavaju sredstva kao ekonomski činilac, a to je još važnije za samo vođenje oružane borbe.

U poglavlju Ekonomski rat autor je iscrpno i pristupačno sa dovoljno činjenica obradio skup ekonomskih aktivnosti protivnika u ratu kojima oni teže u postizanju ciljeva bez oružane borbe ili stvaranja uslova za lakše postizanje tih ciljeva vođenjem oružane borbe. Međutim, neophodno je da se osvrnemo na sam termin »ekonomski rat« kojim se autor bezuslovno koristi u čemu se s njim ne bismo mogli u potpunosti složiti. Ako autor tvrdi da »rat, pored oružane borbe, podrazumeva i druge aktivnosti, kao: političku, ekonomsku, diplomatsku i dr...«⁵ što znači da nema rata kao društvene pojave bez vođenja oružane borbe jer je ona njen bitan sadržaj, ali ima i druge aktivnosti pa i ekonomsku, onda, čini se, da se ovaj termin mora upotrebljavati uslovno, u nedostatku boljeg, jer ne izražava pravilno pojavu koju autor želi da označi. S obzirom na karakter i namenu ove knjige bilo je nužno o tome nešto više reći. U ovom delu knjige bilo bi dobro da se autor osvrnuo i na savremene oblike ekonomskih aktivnosti kojima razvijene zemlje teže da postignu svoje globalne ciljeve u manje razvijenim ili zemljama u razvoju, kao na primer: privlačenjem vrhunskih stručnjaka iz svih oblasti nauke, a posebno iz oblasti poljoprivrede, kibernetike, medicine,

⁵ Vidi: str. 58.

fitopatologije itd. iz zemalja u razvoju; ili naturanjem njihovih naučnih rezultata koji ne odgovaraju zemljama u razvoju.

Razmatrajući »ratno-ekonomski potencijal zemlje i materijalne izvore za opštenarodnu odbranu«, autor je istakao da su ti potencijali bazirani na realnosti i smatra da će ekonomska snaga zemlje koja postoji u miru doći do izražaja i u ratu, ali da se pripremama u miru, kao i osposobljavanje organizovanih snaga društva da taj ekonomski potencijal aktiviraju u ratu, mora pokloniti puna pažnja. S tim u vezi, autor je mogao više prostora posvetiti problemima ishrane u društvu, a posebno u oružanim snagama i o mogućnostima korišćenja flore i faune, kao i rezultatima koji su tu postignuti. Iskustvo iz našeg narodnooslobodilačkog rata i postignuti rezultati naše nauke u toj oblasti zaslužuju pažnju ne samo stručne nego i šire javnosti.

U razmatranju materijalnih rezervi dovoljno je rečeno o tim problemima. Koliko je to teret za društvo i šta one predstavljaju, počev od nedovoljnih materijalnih mogućnosti i stvaranja velikih materijalnih rezervi u miru koje znače imobilizaciju sredstava i na taj način usporavaju privredni razvoj, do neophodnih izdataka za održavanje i čuvanje naročito onih rezervi za deficitarna sredstva. Sigurno je da su ti problemi evidentni, pa je o načinu njihovog prevazilaženja u knjizi trebalo posvetiti više pažnje. Društvo mora raspolagati rezervama u određenom vremenu i određenim količinama. Međutim, stvaranje materijalnih rezervi povezano je s brojnim teškoćama što smo i mi iskusili u našem posleratnom razvoju, naročito u periodima poremećenog snabdevanja i usporene ekonomske aktivnosti.

Što se tiče potrošnje za potrebe opštenarodne odbrane bitno je istaći da jedan broj članova naše društvene zajednice čine pripadnici oružanih snaga i da za zadovoljenje potreba tih oružanih snaga društvo mora obezbediti odgovarajuća sredstva. Prema autoru, ta se sredstva obezbeđuju u miru, a obezbeđivala bi se i u ratu. Međutim, poznato je da se u okviru proizvodnih kapaciteta naših oružanih snaga proizvode sredstva određene namene, kako za zadovoljenje potreba oružanih snaga tako i potreba drugih subjekata opštenarodne odbrane van oružanih snaga. To ima značajne ekonomske efekte o kojima je trebalo nešto više reći.

U odeljku o planiranju potreba opštenarodne odbrane autor je koncizno ali iscrpno obradio: međuzavisnost planiranja u društvu i planiranja odbrane; ulogu i osnovne zadatke subjekata, odnosno nosilaca planiranja odbrane; ciljeve i zadatke planiranja odbrane u

oblasti privrede; i modele, metode i principe koji se primenjuju u planiranju odbrane, uz prethodnu obradu opštih pitanja o privrednom planiranju. Razmatrajući subjekte opštenarodne odbrane, odnosno nosioce planiranja odbrane čini se da je autor trebalo više pažnje da pokloni ulozi i mestu mesne zajednice u procesu planiranja odbrane. Velika je razlika između pojedinih mesnih zajednica: da li su one gradskog ili seosko-proizvodnog karaktera i u okviru koje su opštine, socijalističke autonomne pokrajine ili republike. Zatim, uloga mesne zajednice u miru i u ratu u odnosu na koordinaciju određenih poslova nije ista, jer u ratu mesna zajednica dobija obaveze koje nema u miru. I kada se radi o finansiranju opštenarodne odbrane na nivou mesne zajednice, dosta je ostalo nedorečeno mada treba imati na umu autorove teškoće, i obzirom na to da ova oblast još uvek nije u potpunosti normativno uobličena i regulisana iz čega proizlaze i određene nedoumice. Zatim, autor ništa nije rekao o mesnim podružnicama i kućnim samoupravama, odnosno domaćinstvima u okviru mesnih zajednica koje čine bazu ekonomike opštenarodne odbrane u pravom smislu reči i o mogućnostima »spuštanja« investicija za potrebe opštenarodne odbrane do mesne zajednice sa ciljem da se širi krug subjekata opštenarodne odbrane upozna sa namenom i efikasnošću investicija, što bi bilo veoma korisno za čitaoce ove knjige.

Problemi priprema za opštenarodnu odbranu u oblasti poljoprivrede, a i u drugim privrednim delatnostima, kao i mesto, uloga i značaj tih delatnosti u opštenarodnoj odbrani, zaslužuju kompleksniju obradu, mada je autor uložio dosta napora da veoma obimnu materiju svede u okvire koji će, prvenstveno studentima opštenarodne odbrane, pružiti osnovna usmerenja u razumevanju značajnih aspekata sistema opštenarodne odbrane. Razlozi za to su višestruki. Pre svega, ozbiljan je problem očuvanja autonomnosti u osvajanju novih sorti poljoprivrednih kultura, zaštite kompletne biljne proizvodnje, kao i stručnjaka od nepovoljnih uticaja spolja kako u miru tako i u ratu, koji imaju presudnu ulogu u povećanju prinosa, odnosno u stvaralačkoj pripremi nauke u poljoprivrednoj proizvodnji. Razmatranje mogućnosti disperzije stočarstva u određenim uslovima i na određenim pravcima je veoma značajno. Step en uzgoja u miru stvorio je skoro nesposobnost pojedinih grla za bilo kave ozbiljnije pokrete. Razmatranje ovih problema izostao je u skoro svim naučnim razmatranjima, kao i sagledavanje mogućih posledica.

Na oblast trgovine i snabdevanja u opštenarodnoj odbrani takođe, trebalo se iscrpnije osvrnuti, s obzirom na veoma naučna

iskustva iz našeg narodnooslobodilačkog rata i nepovoljnih privrednih kretanja u određenim periodima našeg samoupravnog razvoja. S obzirom na to da su normativna rešenja u ovoj oblasti prilično iscrpna i jasna, korisno bi bilo analitički sagledati postojeću praksu i to na nivou svih društveno-političkih zajednica, a pogotovu u mesnoj zajednici. U njoj se odvija značajna aktivnost u oblasti trgovine i snabdevanja koja uključuje subjektivne i materijalne činioce. Oni se u određenoj fazi opštenarodne odbrane (mobilizacija, povišene mere borbene gotovosti, početak ratnih dejstava itd.) prestrukturiraju u druge strukture oružanih snaga (JNA, TO ili CZ) tako da mesna zajednica ostaje deficitarna kako ljudima tako i u materijalnim sredstvima. Ljudstvo koje ostaje u mesnoj zajednici mora se samoorganizovati kako u odbrani tako i u korišćenju raspoloživih sredstava.

U svim publikacijama se malo raspravlja o ovim problemima pa i u ovoj, a na ulogu i značaj mesne zajednice polaže se mnogo nade, i to kako u toku samih priprema tako i u opštenarodnom oslobodilačkom ratu. Ti problemi zaslužuju toliku pažnju da bi trebalo organizovati posebnu raspravu o njima.

Na kraju, i pored svih iznetih primedbi, mislimo da će ova knjiga biti koristan udžbenik za studente opštenarodne odbrane i zanimljivo štivo za sve one koje ova problematika interesuje. U njoj je autor uspeo da na sažet način pruži čitaocu osnovna znanja iz oblasti ekonomike, opštenarodne odbrane i da istakne povezanost problema koje razmatra ova naučna disciplina sa društvenom svojinom i samoupravnim društveno-ekonomskim odnosom u Jugoslaviji, naravno, onoliko iscrpno koliko je dopuštao izabrani pristup i način izlaganja koji su bili uslovljeni postojećim nastavnim programom. Zbog toga bismo se složili sa autorovim mišljenjem iz predgovora da ova knjiga »predstavlja pokušaj uvoda u naučnu disciplinu *ekonomike opštenarodne odbrane*« i ubeđeni smo da će ne samo odgovoriti svojoj nameni već će biti i inspirativno štivo za razmišljanje o ukupnosti ekonomskih aspekata sistema opštenarodne odbrane.